

3. Статистичний збірник "Регіони України 2009" / Державний комітет статистики України - 2010 рік.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96ВР/
5. Мазуренко О.В. Продовольча безпека та поточна ситуація з позиції виробництва та споживання м'яса // Збірник наукових праць Уманського ДАУ, вип. 70, частина 2 – економіка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=380>.
6. Држевецкая И.А. Основы физиологии обмена веществ и эндокринной системы / И.А. Држевецкая // Учеб. пособие для студентов вузов. - М.: Высшая школа, 1977. - 256с.

УДК 631.11.003

УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПОТЕНЦІАЛОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Макаренко Н.О.

В ході проведеного дослідження було проаналізовано стан ресурсного забезпечення підприємств різних організаційно-правових форм та виявлено основні фактори організаційно-економічного забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах.

Постановка проблеми. Нові економічні відносини в новостворених аграрних формуваннях стають головними чинниками ефективного ведення сільськогосподарського виробництва та оптимізують використання засобів виробництва і матеріальних затрат. Організаційна та структурна перебудова в агропромисловому комплексі України, в тому числі в Сумській області, зумовила появу великої кількості приватних та фермерських господарств. При здійсненні процесу реформування відбувся перерозподіл сільськогосподарської техніки та інших основних засобів між товаровиробниками (новоствореними агроформуваннями та індивідуальними господарствами). Подальше поглиблення економічних реформ, прихід приватного власника розцінюється як головний чинник ефективного використання виробничих ресурсів (землі, сільськогосподарської техніки), дбайливого ставлення до них, що дозволить також оптимізувати кількісний та якісний склад виробничого потенціалу у сільськогосподарських підприємствах всіх форм господарювання.

Аналіз публікацій по темі дослідження. Вагомий внесок в дослідження особливостей управління виробничим потенціалом сільськогосподарських підприємств в системі організації виробництва сільськогосподарської продукції зробили вчені П. Т. Саблук, В.Я.Месель-Веселяк, В.С.Дієсперов, І. Г.Кириленко, А.О.Харенко та ін.

Мета дослідження. На різних етапах розвитку продуктивних сил суспільства земельні, трудові та матеріально-технічні ресурси відіграють неоднакову виробничу роль. Тому забезпеченість аграрного виробництва кожним видом ресурсів, ефективність їх використання визначає відповідні напрями розвитку економіки сільського господарства – основної ланки АПК.

Результати дослідження. Процес агропромислового виробництва передбачає використання природного фактора, оскільки речовина й енергія природи утворюють першопочаткову умову всього подальшого виробництва й обліку, а також процесу праці, який призводить у рух природні й інші фактори виробництва, які виступають

як доповнюючі один одного фактори, що утворюють структуру та потенціал виробництва. Як зазначив академік УААН П.Т. Саблук, основою усіх проблем збалансованості є співвідношення між виробничим потенціалом агропромислового комплексу і суспільною потребою в його продукції [1, с.175].

Характеризуючи ефективність використання виробничих ресурсів в умовах ринкового механізму господарювання В. С. Дієсперов визначає економічний потенціал як здатність господарської системи засвоювати і переробляти народне багатство для задоволення суспільних потреб або сукупність економічних можливостей, які має суспільство і які можуть бути використані для реалізації конкретних соціально-економічних цілей і завдань [2, с. 5].

Найважливішою складовою економічного потенціалу є виробничий потенціал, який формується в залежності від економічних можливостей галузей матеріального виробництва. Як економічна категорія – це можливості певної системи щодо виробництва відповідного асортименту продукції, обумовлені його ресурсним забезпеченням. В умовах ринкової економіки, коли виробничі ресурси належать не державі, а конкретно власнику, постає проблема ефективного і раціонального використання ресурсного потенціалу сільського господарства. Виробничий потенціал сільського господарства являє собою сукупність земельних, матеріальних і трудових ресурсів, призначених для використання в процесі виробництва сільськогосподарської продукції. На думку багатьох авторів, до виробничих ресурсів необхідно віднести й фінансові надходження аграрних підприємств. Однак, необхідно додати, що в умовах ринку головною рушійною силою процесу виробництва є економічний інтерес його учасників, тому в комплексі ресурсний потенціал можна представити як сукупність земельних, матеріальних, трудових, фінансових ресурсів та економічного інтересу, які є об'єктивно необхідними передумовами здійснення аграрного виробництва. Виробничий потенціал сільського господарства характеризують кількістю, якістю та структурою

земельних, матеріальних і трудових ресурсів [4, с.5].

В процесі наукових досліджень (табл. 1) виявлено, що виробничий потенціал аграрних підприємств Сумської області оцінюється в 9,1 млрд. грн., у тому числі сільськогосподарські угіддя – 7,4 млрд. грн. (80,5%), матеріально-технічні - 1,6 млрд. грн. (17,4%), трудові ресурси - 197,5млн. грн. (2,1%). В процесі досліджень оцінка земельних ресурсів здійснювалась за гро-

шовою оцінкою у відповідності з методикою, розробленою Державним комітетом земельних ресурсів України, матеріально-технічні ресурси – за грошовою середньорічною вартістю, трудові ресурси – за рівнем оплати праці. Об'єктами дослідження є сільськогосподарські підприємства Сумської області крім вузькоспеціалізованих (птахофабрики, племінні підприємства), малих фермерських.

Таблиця 1
Ресурсний потенціал аграрного виробництва Сумської області в 2009р.

Види підприємств	Грошова оцінка ресурсів, млн. грн.						Загальна вартість, млн. грн.	
	земельні ресурси	%	трудова ресурси	%	матеріально-технічні ресурси	%	млн. грн.	%
Господарські товариства	4968	81,0	141,3	2,3	1022,2	16,7	6131,5	100,0
Приватні підприємства	1431	78,0	25,8	1,4	378,8	20,6	1835,6	100,0
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	132	71,5	8,2	4,4	44,3	24,1	184,5	100,0
Інші підприємства	179	91,1	3,3	1,7	14,3	7,2	196,6	100,0
Державні господарства	215	82,5	9,3	3,6	36,4	13,9	260,7	100,0
Фермерські господарства	435	81,5	9,6	1,8	88,9	16,7	533,5	100,0
Усього с.-г. підприємства області	7360	80,5	197,5	2,1	1584,9	17,4	9142,4	100,0

(Інформаційне джерело – Державний комітет статистики Сумської області)

У період з 1990 по 2000 р. збільшення кількості аграрних формувань пояснюється подрібненням господарств, що були створені за радянських часів, тобто на базі одного господарства створювалося декілька. Протягом 2001-2009 років підприємницькі структури брали в оренду землю і на базі декількох господарств створювали одне дочірнє, яке мало в своєму розпорядженні до 10000 га ріллі і більше, процес подрібнення вже існуючих господарств продовжувався під впливом економічної кризи, яка призвела до зби-

ткості більшості господарств регіону в 2001-2009роках. Для того щоб визначити ефективність господарювання аграрних формувань області залежно від розміру площі оброблюваної землі, доцільно розподілити їх на групи. До першої групи належать господарства з площею до 500га, до другої – 501 – 1000га, до третьої – 1001 – 2000га, до четвертої – 2001- 4000га, до п'ятої – 4001га і більше. Кількість господарств залежно від площі ріллі по групах відображена в таблиці 2.

Таблиця 2
Розподіл сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм за площею ріллі у 2009 році, од.

Групи за площею ріллі	Господарські товариства	Приватні підприємства	Сільськогосподарські виробничі кооперативи	Інші підприємства	Державні господарства	Фермерські господарства	Усього с.-г. підприємства області
до 500	45	23	4	0	1	1	74
501-1000	46	22	2	0	0	2	72
1001-2000	54	15	1	1	2	11	84
2001-4000	53	20	3	0	4	5	85
понад 4001	31	5	0	2	1	1	40
Разом	229	85	10	3	8	20	355

(Інформаційне джерело – Державний комітет статистики Сумської області)

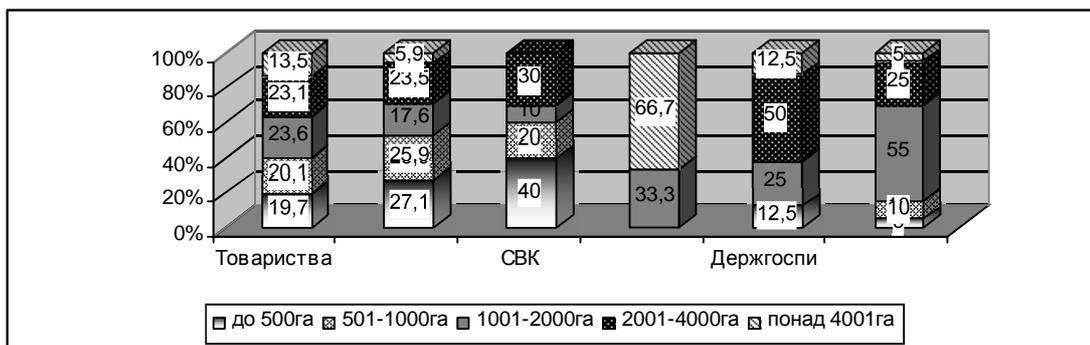

Рис. 1. Питомі ваги господарств кожної з груп в загальній кількості об'єктів дослідження. Так, за 2009р. частка господарств з площею менше 500 га (рис. 1) становила 21%, натомість ситуація щодо підприємств з площею понад 4001га була протилежна (11%).

Щоб простежити тенденцію щодо змен-

шення розмірів земельної площі агроформувань, розглянемо середню площу ріллі господарств залежно від певної форми, оскільки вона є основою сільськогосподарського виробництва (табл. 3).

Таблиця 3

Наявність ріллі в середньому на 1 сільськогосподарське підприємство Сумської області, га

Організаційно-правові форми	2 005р.	2 006р.	2 007р.	2 008р.	2 009р.	2009р. до 2005р., %
Господарські товариства	1464	1495	1733	1849	1985	135,6
Приватні підприємства	1276	1234	1450	1711	1598	125,2
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	2097	1416	1202	1446	1120	53,4
Інші підприємства	1521	1248	1283	2136	5299	348,3
Державні господарства	2936	2604	2335	2257	2294	78,1
Фермерські господарства	2674	2456	3264	2006	2062	77,1
Усього с.г. підприємства області	1484	1472	1672	1825	1908	128,6

(Інформаційне джерело – Державний комітет статистики Сумської області)

Середній розмір ріллі на 1 господарство збільшувався з 2005 до 2009 року. Це пояснюється виходом із них пайовиків, які вирішили господарювати самостійно, або передали свої паї більш вдалим, на їхню думку, господарям. Неподібно випадки, коли на базі двох і більше господарств утворюється одне агроформування (дочірнє підприємство). Середня площа господарств у 2001 році збільшилась за рахунок господарств, які було подрібнено і згідно з прийнятою класифікацією вони опинилися в інших формах. Спостерігаються випадки, коли, навпаки, господарство, що знаходилося в групі з меншою площею, переходило в групу з більшою площею, за рахунок оренди землі.

Починаючи з 2005 року площа ріллі в середньостатистичному господарстві починає зростати і за 5 останніх років збільшилась на 424 га, або на 28,6%. Це явище можна пояснити появою групи економічно сильних господарств, які поступово збільшують площі землекористування за рахунок менш вдалих господарств та окремих громадян або їх груп, які виявили бажання працювати самостійно. Спостерігаються також випадки, коли підприємства припиняють своє існування, як

юридичні особи. Так, площа землекористування товариств, приватних підприємств та дочірніх підприємств зростає, а інших форм господарювання поступово зменшується.

Одним з основних факторів, без якого неможливо здійснювати виробничу діяльність є трудові ресурси. Від забезпеченості ними та їх кваліфікації залежить спроможність підприємств виробляти конкурентоспроможну продукцію. Зменшення чисельності працюючих у сільськогосподарських підприємствах спостерігається у всіх регіонах України. Це пов'язано з низьким рівнем відтворення сільського населення, високими темпами зростання галузі тваринництва, виробництва трудомісткої рослинницької продукції, а також дуже низьким рівнем оплати праці. Як наслідок, велика кількість працівників була скорочена, простежується тенденція до вимушеної неповної зайнятості – в адміністративних відпустках або працювати в режимі неповного робочого дня (тижня).

Дані таблиці 4 свідчать про різке скорочення кількості працівників підприємств регіону за досліджуваний період – на 38,8%. Найменше зменшилась чисельність працівників кооперати-

вах та фермерських господарствах – відповідно 56,8 і 51,8 %. Нижчий рівень скорочення працівників у господарствах цих форм пояснюється

збереженням тваринництва, яке є трудомісткою галуззю.

Таблиця 4

Наявність працівників на 1 сільськогосподарське підприємство за формами господарювання, чол.

Організаційно-правові форми	2 005р.	2 006р.	2 007р.	2 008р.	2 009р.	2009р. до 2005р., %
Господарські товариства	86	79	72	64	56	65,1
Приватні підприємства	61	55	44	40	32	52,5
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	162	102	74	77	70	43,2
Інші підприємства	83	69	63	66	103	124,1
Державні господарства	186	158	135	117	107	57,5
Фермерські господарства	112	103	141	59	54	48,2
Усього с.г. підприємства області	85	76	67	60	52	61,2

(Інформаційне джерело – Державний комітет статистики Сумської області)

Основні виробничі фонди сільського господарства в Україні за 2005-2009роки зменшилися на 69,5 млрд. грн., або щороку на 13,9 млрд. грн. Якщо по Україні основні фонди зменшилися удвічі, то в окремих регіонах ця тенденція мала

різний прояв. Зокрема, Протягом 2005-2009років спостерігається збільшення вартості фондів у розрахунку на одне господарство Сумської області на 10,4% (табл. 5).

Таблиця 5

Вартість основних виробничих фондів у розрахунку на 1 сільськогосподарське підприємство, тис. грн.

Організаційно-правові форми	2 005р.	2 006р.	2 007р.	2 008р.	2 009р.	2009р. до 2005р., %
Господарські товариства	1801,4	1951,7	1870,4	1933,4	1899,6	105,5
Приватні підприємства	1804,8	1952,4	1868,9	1934,2	1729,4	95,8
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	1834,6	1961,5	1864,4	1944,3	1976,2	107,7
Інші підприємства	1793,9	1939,2	1913,4	1995,8	2117,3	118,0
Державні господарства	1793,8	1996,6	1921,0	1912,4	2029,1	113,1
Фермерські господарства	1708,3	1879,8	1798,3	1921,6	1976,2	115,7
Усього с.г. підприємства області	1801,0	1951,1	1870,4	1934,0	1988,1	110,4

(Інформаційне джерело – Державний комітет статистики Сумської області)

Починаючи з 2005 року грошовий вираз фондів коливається по роках, але в основному зростає. Причиною цього є придбання основних фондів, а також передачі частини фондів з балансу приватних підприємств. В даний час непоодинокі випадки, коли в агроформуваннях вносять зміни у величину даного фонду в бік збіль-

шення, вдаючись у більшості випадків до послуг суду.

При здійсненні виробничої діяльності сільськогосподарські підприємства несуть матеріальні витрати. Починаючи з 2001 року витрати в різних організаційно-правових формах Сумської області на виробництво продукції зростали майже вдвічі (табл. 6).

Таблиця 6

Рівень витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в розрахунку на 1 га с.-г. угідь, грн.

Організаційно-правові форми	2 005р.	2 006р.	2 007р.	2 008р.	2 009р.	2009р. до 2005р., %
Господарські товариства	1197	1485	1748	2655	2607	217,8
Приватні підприємства	1105	1253	1459	1833	1765	159,7
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	1843	894	2052	3606	3867	209,8
Інші підприємства	1145	1596	2031	1799	2593	226,5
Державні господарства	1243	1353	1531	2478	2357	189,6
Фермерські господарства	1030	1310	1762	2066	2100	203,9
Усього с.г. підприємства області	1201	1383	1694	2467	2429	202,2

(Інформаційне джерело – Державний комітет статистики Сумської області)

Різке зростання витрат є в тих підприємствах, в яких галузь тваринництва домінує або розвивається на рівні з галуззю рослинництва. Найбільша динаміка зростання витрат в розрахунку на 1 га с.-г. угідь спостерігається в дочірніх підприємствах та господарських товариствах – би-

льше ніж в 2рази в 2009р. порівняно з 2005р.

Отже, протягом досліджуваного періоду кількість аналізованих об'єктів зменшилася майже на третину, і ця тенденція притаманна майже всім формам господарювання (табл.7).

Таблиця 7

Рівень використання ресурсного потенціалу господарських формувань в 2009р.

Показники	Господарські товариства	Приватні підприємства	Сільськогосподарські виробничі кооперативи	Інші підприємства	Державні господарства	Фермерські господарства	Усього с.г. підприємства області
Наявність ріллі в середньому на 1 сільськогосподарське підприємство, га	1985	1598	1120	5299	2294	2062	1908
Наявність працівників на 1 сільськогосподарське підприємство, осіб	56	32	70	103	107	54	52
Землезабезпечення підприємств, га	35,1	50,6	16,0	51,6	21,4	38,5	36,5
Витрати на виробництво продукції на 100га с.-г. угідь, тис.грн.	260,7	176,5	386,7	259,3	235,7	210,0	242,9
Рівень витрат на 100грн. валової продукції (в порівняльних цінах 2005р.), тис. грн.	167,2	171,7	127,3	153,2	137,2	141,0	163,4
Рівень прибутку на 1 підприємство, тис. грн.	-400,1	-233,2	148,8	-2203,2	-25,5	422,2	-305,1
Рівень прибутку на 100га с.-г. угідь, тис. грн.	-18,5	-13,9	11,3	-37,0	-0,9	19,4	-14,7

(Інформаційне джерело – Сумське обласне управління статистики)

Протягом останніх років спостерігається збільшення площі землекористування, особливо в господарських товариствах та приватних підприємствах. Різко зменшилась чисельність працівників: чим менші розміри господарства за земельною площею, тим більший відсоток скорочення працівників. Особливо це помітно в такій організаційно-правовій формі, як приватні господарства. Вартість фондів у сільськогосподарських підприємствах зменшується з року в рік, проте в господарських товариствах та дочірніх підприємствах цей процес відбувається інтенсивніше, ніж в інших формах. На нашу думку, це пов'язано з вищою ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств приватного характеру, чому останнім часом значно сприяло підвищення цін на продукцію тваринництва, особливо молоко.

Для визначення ефективності господарювання підприємств, що належать до різних організаційно-правових форм, доцільно розрахувати

обсяги виробництва валової продукції на 1 га с.-г. угідь. На цей показник впливає площа сільськогосподарських угідь, чисельність працівників, вартість фондів і витрати на виробництво 1 грн. валової продукції. Для підтвердження дослідимо залежність між вказаними величинами за допомогою кореляційно-регресійного аналізу.

Множинне кореляційне рівняння встановлює зв'язок між досліджуваними ознаками і дає змогу обчислити очікувані значення результативної ознаки під дією включених в аналіз ознак-факторів, пов'язаних з даними рівняння. Для розрахунку впливу на виробництво валової продукції на 100 га (Y) таких факторів, як площа сільськогосподарських угідь (X₁), чисельність працівників (X₂), вартість фондів (X₃) і витрати на виробництво 1 грн. валової продукції (X₄).

За результатами обробки одержано таке лінійне рівняння:

$$Y = 1,501 - 0,0001 * X_1 + 0,0044 * X_2 + 4,354 * X_3 - 0,347 * X_4 \quad (1)$$

a₀ – вільний член рівняння, не має економічного змісту і не інтерпретується. В нашому випадку – 1,501;

a₁ – показує зменшення виробництва валової продукції на 1 га на 0,0001 грн. за рахунок зростання площі сільськогосподарських угідь при умові, що інші чинники залишаються незмінними;

a₂ – відображає збільшення виробництва валової продукції на 1 га на 0,0044 грн., при збільшенні кількості працівників, за умови, що інші чинники залишаються незмінними;

a₃ – показує збільшення виробництва валової продукції на 1 га на 4,354 грн., при збільшенні

вартості фондів, за умови, що інші чинники залишаються не змінними;

a_4 – відображає зменшення виробництва валової продукції на 1 га на 0,347 грн., за рахунок збільшення витрат на виробництво валової продукції на 1 га, за умови, що інші чинники залишаються незмінними [3, с.27].

При розрахунках коефіцієнт кореляції становить 0,74, що вказує на тісний зв'язок між досліджуваними факторами.

З метою визначення ефективності госпо-

дарської діяльності розглянемо рівень виробництва валової продукції в сільськогосподарських підприємствах Сумської області (табл. 8).

Таблиця 8
Виробництво валової продукції (в порівняльних цінах 2005р.) на 100 га с.-г. угідь в сільськогосподарських підприємствах Сумської області, тис. грн.

Організаційно-правові форми	2 005р.	2 006р.	2 007р.	2 008р.	2 009р.	2009р. до 2005р., %
Господарські товариства	135,8	149,4	144,6	182,6	156,0	114,9
Приватні підприємства	132,4	126,5	102,0	131,9	102,8	77,6
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	228,0	99,7	186,6	285,4	303,8	133,2
Інші підприємства	124,1	154,4	179,3	133,2	169,3	136,4
Державні господарства	148,1	143,2	139,2	192,8	171,8	116,0
Фермерські господарства	116,5	131,5	152,3	169,0	148,9	127,8
Усього с.г. підприємства області	138,1	140,1	137,5	174,4	148,7	107,7

(Інформаційне джерело – Державний комітет статистики Сумської області)

Аналізований показник в сільськогосподарських підприємствах за період з 2005 по 2009 роки зріс в господарських товариствах (14,9%), кооперативах (33,2%), державних господарствах (16%) та фермерських господарствах (27,8%). Розглядаючи підприємства всередині форм господарювання помітно, що державні господарства виробляють найбільше валової продукції на одиницю площі (близько 178 тис. грн. /100га у 2009р). Приватні підприємства виробляють її найменше. Різницю у виробництві валової продукції між господарствами різних форм господарювання можна пояснити станом галузі тваринництва в них. Так,

державні господарства зберегли тваринництво, за рахунок якого і виробляють більше валової продукції, тоді як у приватних підприємствах, воно майже згорнулося, зумовлено наявністю одного власника, який зацікавлений в результатах діяльності.

Прибуток – це показник, за допомогою якого можна оцінити виробничу і збутову діяльність сільськогосподарських підприємств. Із даних таблиці 9 в середньому по регіону рівень прибутку, який господарства отримували у розрахунку на 1 га с.-г. угідь за період з 2005 по 2009р. зменшився в 3,2 рази.

Таблиця 9
Одержано прибутку на 1 га с.-г. угідь сільськогосподарськими підприємствами, тис. грн.

Організаційно-правові форми	2 005р.	2 006р.	2 007р.	2 008р.	2 009р.	2009р. до 2005р., разів
Господарські товариства	-70,3	-131,6	168,1	-62,1	-184,5	2,6
Приватні підприємства	2,5	-24,6	74,8	-59,9	-138,6	-55,0
Сільськогосподарські виробничі кооперативи	63,3	-113,7	26,8	-72,2	112,6	1,8
Інші підприємства	-115,6	-154,2	-293,6	-92,6	-370,1	3,2
Державні господарства	113,2	-92,2	-51,4	-33,1	-9,5	-0,1
Фермерські господарства	77,8	-45,9	129,4	233,3	194,1	2,5
Усього с.г. підприємства області	-45,7	-108,3	127,9	-44,8	-147,2	3,2

(Інформаційне джерело – Державний комітет статистики Сумської області)

Найбільш ефективно у 2005р. виробничу і збутову діяльність здійснювали більшість підприємств, крім господарських товариств та дочірніх підприємств. Проте в подальші роки, що охоплені дослідженням, прибутковими залишалися кооперативи та фермерські господарства. Протягом

2005–2009рр. спостерігається тенденція, відповідно до якої чим більша земельна площа, тим вищий прибуток. У 2009 році результати господарювання виявилися гіршими порівняно з минулими роками. Це пояснюється високим рівнем реалізаційних цін на зернові культури, а також тим,

що амортизацію було віднесено на прибуток підприємства. У 2005–2009 роках реалізаційна ціна на зерно значно зменшилася, що призвело до

збитковості багатьох підприємств, оскільки зерно є однією із небагатьох прибуткових статей доходів підприємства (табл. 10).

Таблиця 10

Рентабельність в сільськогосподарських підприємствах в 2009 році, %

Показники	Господарські товариства	Приватні підприємства	Сільськогосподарські виробничі кооперативи	Інші підприємства	Державні господарства	Фермерські господарства	Усього с.-г. підприємства області
Продукція сільського господарства	-7,1	-7,0	4,1	-12,3	-0,5	9,9	-6,0
Продукція рослинництва	-5,9	-5,0	22,4	-14,9	7,2	13,5	-4,3
зерно	-9,6	-11,0	17,0	-9,8	3,6	7,8	-8,4
насіння соняшнику	8,1	30,0	46,9	-13,8	7,4	52,4	14,4
соя	-13,8	-2,8	15,8	-35,1	52,1	42,5	-10,2
ріпак	2,0	13,7	-10,0	1,2	-	31,4	5,4
цукрові буряки	36,7	-	-	-	-9,6	-21,2	19,3
картопля	42,7	-7,8	-	-	-	7,8	37,4
овочі відкритого ґрунту	-20,2	-15,4	-	-	-	19,9	-18,6
Продукція тваринництва	-10,7	-17,3	-6,3	-10,5	-9,6	-10,3	-11,1
ВРХ	-31,2	-39,1	-41,5	-55,7	-29,9	-17,4	-32,8
свині	18,5	-35,1	6,0	-	6,2	17,5	15,7
молоко	-11,8	1,0	11,9	-8,1	-6,9	-9,6	-8,2
яйця	17,6	16,6	-	-	-	-	17,5

(Інформаційне джерело – Державний комітет статистики Сумської області)

Той факт, що сільськогосподарські виробничі кооперативи працюють найефективніше пояснюється наступними чинниками:

- підприємства цієї форми майже не зазнали подрібнення, а отже зберегли комплекс технологічного обладнання. Як результат, високий рівень механізації виробництва і виконання у визначені агротехнічні терміни всіх технологічних процесів;

- наявність високопродуктивного тваринництва, яке приносить прибутки, а також забезпечує галузь рослинництва органічними добривами, що дозволяє отримувати постійно високі врожаї сільськогосподарських культур;

- наявність у господарствах переробних промислів;

- діяльність ефективних керівників, яким вдалося сформувати команду однодумців.

Отже, як свідчать розрахунки, аналіз еволюції розвитку аграрних формувань у ринкових умовах свідчить про зменшення, починаючи з 2001 року, кількості об'єктів дослідження, при одночасному збільшенні площі землекористування в розрахунку на 1 підприємство, перевага зберігається за концентрацією виробництва, тобто господарствами з великими площами землекористування, що і підтверджується рівнем виробництва

ва валової продукції та одержання прибутку в розрахунку на 1 га с.-г. угідь та на 1 працівника. Це явище пояснюється появою групи економічно сильних господарств, що поступово збільшуються за рахунок оренди земельних і майнових паїв громадян економічно слабких господарств. Останні не витримали конкурентної боротьби і втратили юридичну самостійність.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, враховуючи особливості й потенційні можливості різних типів сільськогосподарських підприємств ми бачимо, що немає такої організаційно-правової форми аграрного виробництва ні в Україні, ні у Сумській області зокрема, яка була б універсальною, забезпечуючи в будь-яких умовах високу ефективність сільськогосподарського виробництва. Тому процес пошуку найбільш оптимальних у певних умовах форм організації сільськогосподарського виробництва продовжуватиметься. Вирішення даної проблеми повинно полягати не в назві відповідної організаційно-правової структури, тобто її форми, а в структуризації її форм господарювання і докорінних змінах внутрішньовиробничих економічних відносин. Основними серед них будуть питання керованості та інвестиційної привабливості організаційно-правових форм господарювання. За

таких умов слід вести оцінку можливості організаційно-правових форм задовольняти інтереси інвесторів, засновників і пасивних вкладників, виходячи з наступного: кредитори (інвестори) оцінюють привабливість форми підприємства за механізмом відповідальності за його борги; засновники оцінюють привабливість форми підпри-

ємства порядком участі в його управлінні, здатністю впливати на прийняття рішень щодо стратегії його розвитку; пасивні вкладники (пенсіонери та інші незайняті у виробничій діяльності власники паїв) оцінюють привабливість форми підприємства за правом участі в його управлінні, порядком визначення виплат за здані в оренду паї.

Література

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (вип. 6) / за ред. П. Т. Саблука та ін. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – 764 с.
2. Дієсперов В. С. Ефективність виробництва у сільськогосподарському підприємстві : монографія / В. С. Дієсперов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 340 с.
3. Мармоза А. Т. Практикум із статистики / Мармоза А. Т. – К.: Кондор, 2005. – 512 с.
4. Месель-Веселяк В.Я. Приватизація і розвиток форм господарювання в АПК / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 1997. – № 10. – С. 3–8.
5. Статистичні щорічники Сумської області за 2005-2009 роки / Головне управління статистики в Сумській області – 2005-2009. УДК 331:634:631.111.1

ЗОНАЛЬНЕ РОЗМІЩЕННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ САДІВНИЦТВА

Рудиця С. І.

Проаналізовано залежність відповідності певного комплексу екологічних умов біологічним вимогам вирощування плодово-ягідних культур для реалізації притаманної їм продуктивності, на прикладі окремої області зони Східного Лісостепу виділено екологічні мікрозони, перспективні для ведення промислового садівництва з конкретними рекомендаціями щодо виробництва, на основі аналізу запропоновано модель ефективного садівничого підприємства з розрахунками витрат та показників економічної ефективності.

Постановка проблеми. Природно-економічні умови України з огляду на придатність їх для розвитку промислового садівництва відзначаються великою різноманітністю. У зв'язку з цим потрібен особливо ретельний підхід до територіального розміщення виробництва садівничої продукції не лише у видовому, а й у сортовому розрізі. Ґрунти і клімат тієї чи іншої зони (підзони) є постійно діючим чинником сільськогосподарського виробництва. Саме вони визначають можливість успішного вирощування плодоягідних культур.

В силу своїх біологічних особливостей різні породи і сорти плодкових рослин мають неоднакові вимоги до умов зовнішнього оточення. Тому, ступінь відповідності певного комплексу екологічних умов вирощування (клімат, ґрунти, гідрологічні умови, рельєф, агротехніка і ін.) біологічним вимогам окремих порід і сортів плодово-ягідних культур для реалізації притаманної їм продуктивності, є одним з важливих факторів для економічного обґрунтування доцільності їх вирощування в тому, чи іншому екологічному районі [6].

Стан вивчення проблеми. Дослідженням різних аспектів зонального розміщення плодоягідних насаджень присвячено роботи Шестопалія О.М., Єрмакова О.Ю., Юрчишина В.В., Рульєва В.А.

Однак, враховуючи те, що в зоні Східного Лісостепу галузь садівництва розвинена менше в порівнянні з іншими регіонами, а науковий пошук здійснювався, як правило, на базі областей з найбільшою концентрацією садівничих господарств, то на сьогодні практично відсутні дослі-

дження щодо специфіки зонального розміщення та його економічної ефективності саме в цьому регіоні.

Метою даної статті є економічне обґрунтування виділених мікрозон для ведення товарного садівництва, оскільки з початком відродження цієї галузі на Сумщині, введенням в асортимент новітніх сортів та сучасних технологій, особливо ґрунтово-кліматичних умов регіону, який обіймає Полісся і Лісостеп, повернення до питання мікронального розміщення промислових насаджень плодкових і ягідних культур на основі принципів сільськогосподарської екології набуває актуального значення.

Виклад основного матеріалу. Вперше в умовах північно-східного Лісостепу України, зокрема на Сумщині, за результатами досліджень Сумської дослідної станції садівництва, що базується на основі сортовипробування, удосконалення та розробки нових технологій, узагальненні матеріалів досліджень інших наукових установ, практичного досвіду спеціалізованих садівничих господарств регіону, аналізу багаторічних спостережень Сумського обласного центру з гідрометеорології та аналізу ґрунтових відмінностей за даними Сумської зональної агрохімічної лабораторії, на Сумщині виділені екологічні мікрозони, перспективні для промислового ведення садівництва і ягідництва з урахуванням найбільш повного поєднання основних факторів зовнішнього середовища з біологічними вимогами плодкових дерев та ягідників.

Визначення питання мікронального розміщення плодкових і ягідних культур на основі